

ANTE GLAVIČIĆ

INFORMACIJA ZA OBNOVU TVRĐAVE »NEHAJ« I IZGRADNJU »USKOČKOG MAUZOLEJA« U GRADU SENJU 1972—1975 GODINE

I — OBNOVA TVRĐAVE »NEHAJ«

*»I stajah tako . . . plakat mi se htjelo
Da, plakat sudbu toga kamen-града,
Otajnim strahom arhtalo mi tijelo,
A srce tisuć ovilo mi jada — — — —
Pa klikoh: Tako l' sjećaju se tebe
I tvoje slave nekadanjeg sjaja,
Kad za drugog si više neg za sebe
Ti krotit znao i lava i zmaja?!«*

(S. S. Kranjčević)

Na brijegu iznad Senja ponosno se već puna četiri stoljeća uzdiže uskočka tvrđava Nehaj, jedinstvena hrvatska utvrda i spomenik kulture kojemu nema presedana na Jadranu.

Zbog dominantnog položaja, povijesnog značenja te graditelja i čuvara u osobi uskoka ona je postala simbol grada Senja, sinonim našeg tisućgodišnjeg otpora tuđincima u dalekim i sudbonosnim vremenima, stoljećima sveopće borbe za slobodu i nacionalni opstanak.

Konac XV i početak XVI stoljeća je vrijeme u kojem kulminira turska i mletačka sila od koje su mnogi naši krajevi osvojeni i poharani, a mnogo naroda raseljeno i odvedeno u ropstvo.

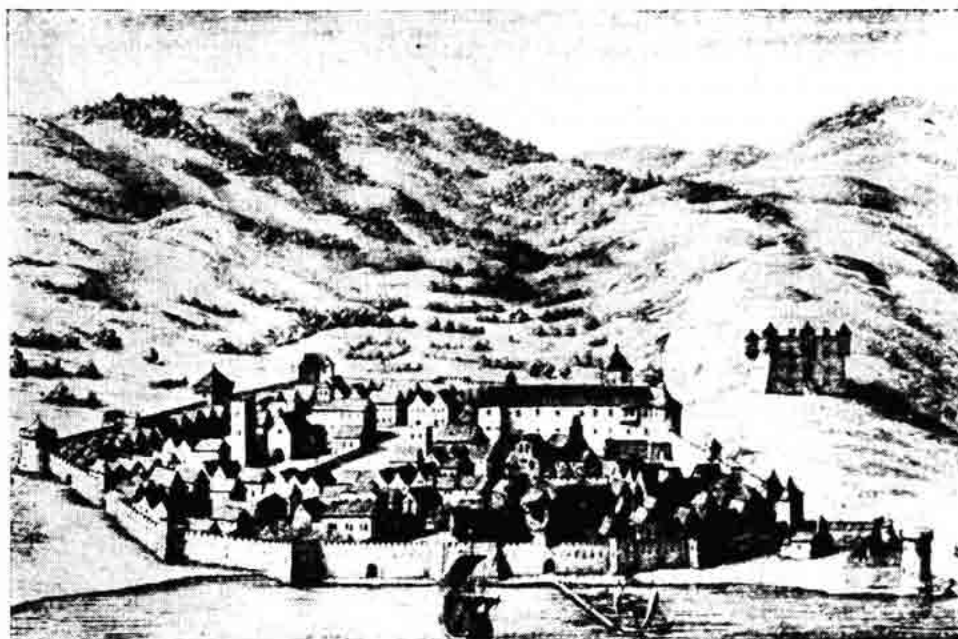
Tada u Senju, Ledenicama, Brinju i Otočcu nalazi novi dom i zaštitu¹ veliki broj pobjegara koji pred silom neprijatelja uskočiše iz rodne Like, Bosne, Hercegovine i Dalmacije. Padom Klisa² u turske ruke 1537. godine povećalo se stanovništvo Senja i okolnih utvrda koje su suvremenici prozvali »senj-

¹ U povijesti nema podataka da su hrvatsku obalu od Plomina do Dračevca ikad osvojili naši neprijatelji. Ovo posebno vrijedi za vrijeme od XVI do XVII stoljeća, kada našim morem slobodno plovi uskočka mornarica. Bilo je to vrijeme kada su Turci s kopna, a Mlečani s mora nasrtali i pokušavali na sve moguće načine satrti branitelje i oteti ono malo slobodne hrvatske zemlje i mora. U kontekstu tih povijesnih događaja svatko je dužan sagledavati epohu senjskih uskoka, njihov život i običaje, hrabrost i smjelost i sve prinesene žrtve i nevolje, izdaje i poniženja kojima su bili izlagani u miru i u ratu. Tek ih se tada može razumjeti i odati poštovanje.

² Poslije Mohačke bitke 1526. g. slobodnom turskom napredovanju prema zapadu bila su širom otvorena vrata. Okupacijom zapadne Bosne, Like i Dalmacije Turci su gotovo sasvim zaustavili senjski privredni i kulturni razvitak, a među okolno stanovništvo unesli nesigurnost.

Sl. 86. — Idealna rekonstrukcija grada Senja u XVI st.

Sl. 87. — Naert grada Senja, luke i doline sv. Vida prema I. V. Valvasoru 1687.

ski uskoci«. U to vrijeme turske neregularne jedinice, tzv. martolozi, često puta haraju i žare senjskom okolicom dapače usuđuju se doći pod gradske zidine.³

U tim nasrtajima izvan zidina spaljene su sve javne i crkvene zgrade. Da se neprijatelji ne utvrde u tim jakim ruševinama pogodnim za napad i obranu ili da ne zaposjednu dominantni položaj brda iznad Senja, tadašnji general i senjski kapetan Ivan Lenković⁴ započeo je oko 1553. a završio 1558. godine izgradnju Nehaja, za ono vrijeme vrlo moderne i jake tvrđave u koju je stavljena uskočka posada. Kao grada za izgradnju Nehaja upotrijebljen je sav kamen tesanac, nadgrobne ploče i ostali arhitektonski dijelovi gotike i rene-

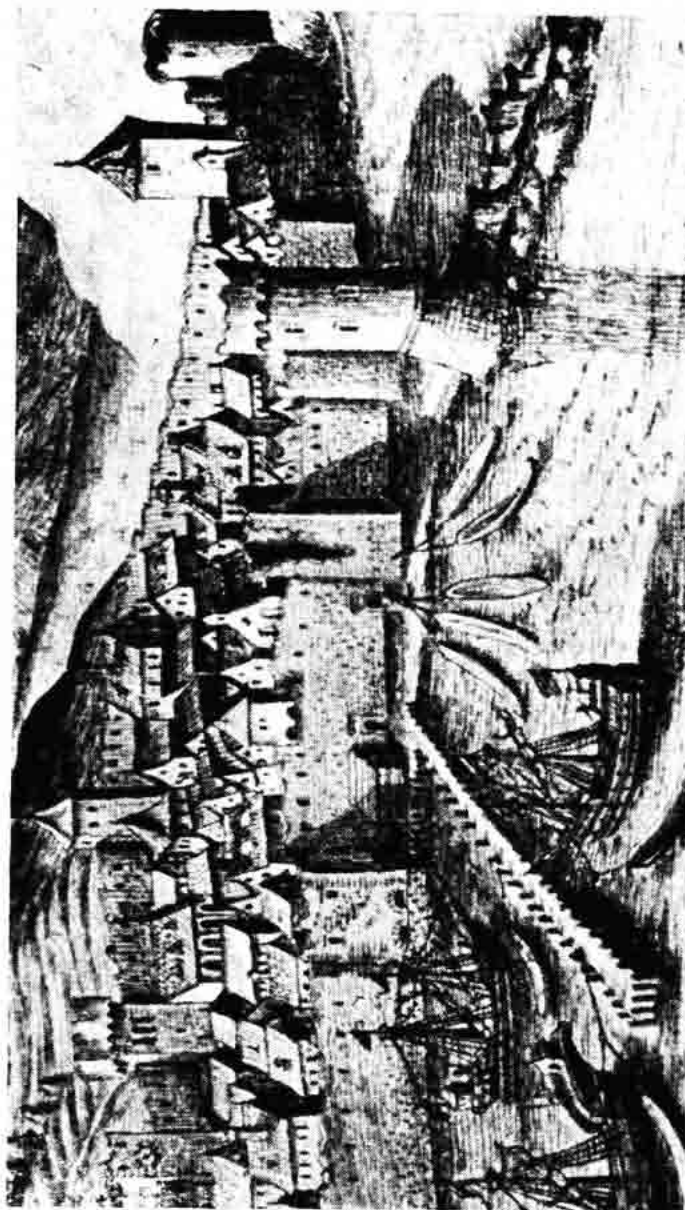
³ Godine 1463. Turci se po prvi put pojavljuju pod senjskim zidinama. Godine 1463. ponovo su provalili do senjske luke i oplijenili okolicu.

Godine 1522. kod crkve sv. Jurja (koja se nalazila izvan gradskih zidina) održavao se crkveni god, stara pučka svečanost za koju su saznali Turci. Oni se prikradu i navale na narod i veliki broj povedu u ropstvo. Pljačkaše kod Vrhovina dočeka i porazi ban Karlović, a svetojursko roblje povratu kući.

Godine 1524. Turci su napali Bag, grad su zapalili, a mnogo naroda odveli u roblje. Godine 1580. na brdu Trbušnjaku poviše Senja došlo je do borbe između Turaka i Uskoka. Godine 1604. Turci su provalili u Hrvatsko primorje, ali su ih na povratku razbili uskoci i krajiška vojska. Godine 1595. mala četa uskoka s kapetanom Mariom Malkom u senjskim planinama potukla je zvoničkog bega i tom prilikom oslobodila mnogo kršćana od ropstva. Godine 1599. Senjani i otočani potukli su Turke u senjskim planinama, a 1664. g. Senjani su porazili Turke u Podgorju kod Vidova.

⁴ Ivan Lenković od Podbrežja, istaknuti hrvatski vojskovođa potječe od onih Lenkovića koji su do Turaka živjeli u području rijeke Une i Plive. Bježeći pred Turcima predi I. Lenkovića dolaze u slobodne hrvatske krajeve i odatle dalje u Kranjsku, gdje su za revnost u službi i vjernost austrijskom dvoru stekli posjede između Krke i Save. Godine 1529. Ivan Lenković se naročito istakao u borbi protiv Turaka prilikom opsade Beča. Oko 1537. godine Ivan Lenković je na dužnosti zamjenika bihačkog kapetana, a 1539. g. imenovan je senjskim kapetanom. Za velike zasluge i hrabrost u borbi protiv Turaka Lenković je unaprijeđen u čin kapetana žumberačkih uskoka. Na taj su se način pod komandom I. Lenkovića našli uskoci od mora do Save. Godine 1556. Ivan Lenković je imenovan vrhovnim kapetanom hrvatske i slavonske Vojne krajine. Kasnije zbog slabog zdravlja I. Lenković morao je napustiti naporne vojne dužnosti, da bi malo zatim umro u svome gradu Otočcu na Krki 1569. godine.

Stanovnici dalmatinske Zagore i pučka pjesma često puta poistovjećuju Ivana Lenkovića (senjskog kapetana i utemeljitelja tvrđave Nehaj) s Ivan Vlatkovićem, legendarnim uskočkim junakom, a tvrđavu nazivaju kula Ive Senjanina.

Sl. 88. — *Nacrt lake i grada Senja prema izvještaju M. Stiera 1660.*

sanse sa fasadnih ploha porušenih crkava i samostana. Taj je materijal izvršno poslužio graditeljima i omogućio brzu i solidnu izgradnju Nehaja.

Rušenje spaljenih crkava i samostana te gradnju Nehaja najbolje dočarava grafit ugreben u zid pisan latinicom. U svoje vrijeme natpis je vidio u tvrđavi i prepisao I. K. Sackinski, a u originalu glasi:

»Na dan priblazene D. Marie Svicharizze ali od kandelabra, dosli jesu Turci do grada Senja, ali Senju nisu nista nau-dili, niti skode napravili jer su se Senjani hrabreno odnasli. Nego samo Turci opalise Klostar i crikvu Sv. Petra, od kojega Klostra nije nista ostalo nego sa-mo stina od koje stine nachinio je prvi ban Lenkovich napraviti Fortizzu, da se brane od Turakah, na postenje Senjanov, i crikve sv. Franje, da ih brani Bog i Sveti Duh. Letta

Gospodinova 1558.

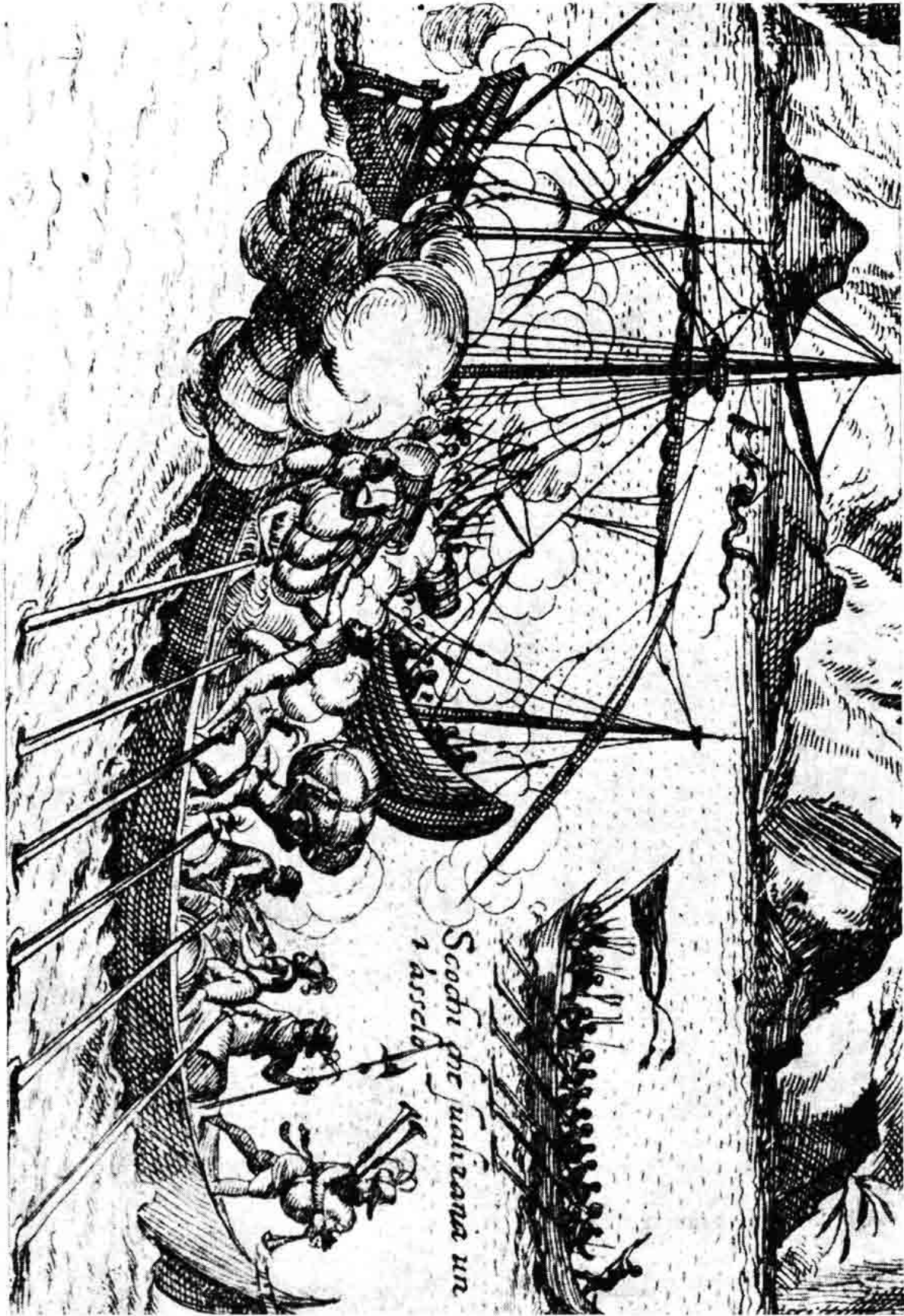
Izgradnjom Nehaja grad Senj dobiva izuzetnu stratešku važnost jer ti-me postaje najisturenija i jaka tvrđava u obrani zapadne Hrvatske.⁵

Isto tako važnost Senja sve više je rasla doseljenjem uskoka koji se sta-paju sa starosjediocima, pa će u buduću svi oni kao Senjani svojim djelima prepunim iskazanog junaštva gotovo čitavo jedno stoljeće na kopnu i moru, danju i noću postojano i neustrašivo stajati na mrtvoj straži i svojim golim životima obraniti preostale dijelove hrvatske države i time ispisivati najsvjet-lije stranice povijesti i oslobodilačke borbe jednog malog ali nadasve hrabrog naroda u onim sudbonosnim vremenima njegova opstanka.⁶

Sl. 89. — Plan grada Senja i bliže okolice, kraj XVII st.

Sl. 90. — G. Keller: Pomorski okršaj uskoka i Mlečana ispred Senja 1617. Detalj bitke.

*Scchi de janzana in
a arselo*

Sl. 90a. — Snimak Uskočke ulice u Senju (stanje oko 1930.)

Tokom svoga 410-godišnjeg postojanja tvrđava Nehaj u više navrata bila je renovirana, ali je usprkos zapostavljenosti i zubu vremena sačuvala do danas prvotnu ljepotu, dominantnost i veličinu najoriginalnije hrvatske srednjovjekovne utvrde koja je zbog toga i posebne umjetničke vrijednosti proglašena spomenikom kulture od posebnog republičkog i saveznog značenja.

Za vrijeme II svjetskog rata tvrđava je dosta oštećena, a osim toga nestao je vrijedan inventar i sakupljeni eksponati. Poslije rata brigom građana postavljeno je privremeno zaštitno krovšte i međukatna drvena konstrukcija, građom koja se pronašla na senjskim ruševinama. Budući da je tvrđava sve do 1961. godine bila nepristupačna javnosti, to je bila opravdana inicijativa Gradskog muzeja za pokretanje jedne opće i široke akcije za potpunu obnovu Nehaja, a potom i izgradnju Mauzoleja senjskih uskoka. U zajednici sa Regio-

⁵ Tuska pješadija i konjica (a još više mletačka) zazirale su prolaziti kroz guste šume i vrlatne klance što zaštituju Senj. Opasan jakim bedemima i ojačan kulama na kojima su stajali uskoci, Senj su već tada smatrali neosvojivom tvrđavom i zaprekom turskom napredovanju prema zapadu.

⁶ Uskoci su imali najviše 15–20 malenih ali laganih, čvrstih i brzih brodice (hitroplovki) na vesla i jedra, kojima su se lako i bez muke provlačili kanalima i plovili preko plićaka. Svoje brodice, ako je trebalo ili nužda nalagala, lako se uzvlačili na kopno ili brzo potapali ili prenosili preko brda i tako gotovo uvijek bez gubitaka i štete izmicali potjeri nadmoćnijeg neprijatelja. Na ovakvim brodicama uskoci su plovili od Senja, Novog Vinodola i Karlobaga sve do Kopra na sjeveru i Dubrovnika na jug, a rijekom Krkom ili Neretvom duboko u kopno.

Svugdje su junački napadali Mlečane i Turke te sve druge koji su s njima bili u savezu. U svojim malim brodicama sigurno su plovili danju i noću, po bonaci i olujama.

Senjski su uskoci pravi nasljednici starih Neretljana, Kačića i Omišana, samo su oni znali krotiti more i iskoristiti snagu bure i juga za jedra. Tim djelima uskoci su prkosili Veneciji koja je prisvajala svako pravo, apsolutno gospodstvo nad Jadranskim morem.

Te neuspjehe i poraze kao velika mediteranska pomorska sila Venecija nije nikada mogla oprostiti uskocima. Ono što nije skršeno silom na bojnopolju postignuto je diplomatskim spletkama, Madridskim mirom 1617. g. Uskoci su izdani, i to od samih Habsburgovaca, dvoiličnih prijatelja, a u stvari neprijatelja Hrvata tokom čitavog zajedničkog života, od 1527. do 1918. g. Prema odredbama Madridskog mira uskoci su se morali ukloniti iz gnijezda, raseliti iz Senja u okolice, Novi, Ledenice, Otočac i Brinje. Njihova mala i nikad pobijedena mornarica prodana je ili spaljena. Ipak u znak protesta, rodoljubiva tršćanska omladina neke je uskočke brodice, prodane Mlečanima, javno spalila na obali samo da se ne doživi još veća sramota.

Sl. 91. — Brdo Nehaj prije pošumljavanja (stanje oko 1900).

nalnim zavodom za zaštitu spomenika kulture na Rijeci, Sekretarijatom za kulturu SRH, Jugoslavenskom akademijom znanosti i umjetnosti u Zagrebu te Skupštinom općine Senj Muzej je 1963. godine organizirao savjetovanje i poduzeo prve korake za obnovu Nehaja.

S prvim radovima⁷ u Nehaju na njegovoj južnoj strani prizemlja otkriveni su temelji jedne manje crkve iz starohrvatskog doba s kraja XI/XII stoljeća. Na osnovu nekih povijesnih podataka pretpostavlja se da bi ovo mogli biti ostaci crkve sv. Jurja, drevnog patrona grada Senja. S druge strane u nanosu građevnog materijala bačenog u stepenice što su stajale pred ulazom u Nehaj pronađeni su ostaci tzv. »senjske glagoljske ploče« koja se prema ukrasu od pletera i cvijeća, redosljedu i sadržaju, a dijelom i slovima, najviše sličići čuvenoj Baščanskoj ploči iz crkve sv. Lucije u Jurandvoru kod Baške na otoku Krku, u neposrednoj blizini Senja. Na osnovi svega toga prvi put usudujem se iznijeti pred javnost mogućnost da je postavljenje senjske ploče moglo biti u nekoj vezi ili sjećanju na hrvatskog kralja Dimitrija Zvonimira Krajini, kada je kralj boravio u Baški i tom prilikom usput posjetio grad Senj i darovao ili potvrdio neka prava senjskoj crkvi sv. Jurja.

⁷ Prilikom prvih radova na obnovi tvrđave Nehaj, započetih 1964. g., na južnoj strani prizemlja gotovo na samoj površini otkriveni su temelji jedne stare crkvice.

Prema nekim podacima čini se da su to ostaci crkve sv. Jurja, drevnog zaštitnika grada Senja. Prema karakteristikama ova crkva potječe iz XI/XII stoljeća, a nalazila se u ruševnom stanju kada Ivan Lenković oko 1553. g. na njezinim temeljima gradi tvrđavu Nehaj. Prilikom uklanjanja stepenica ispred ulaza u Nehaj u materijalu su pronađeni fragmenti gornjeg dijela lijevog pluteja, na kojem se uz starohrvatski pletar i biljni ornament nalazi određeni tekst uklesan glagoljicom. To su za sada prvi poznati ostaci starohrvatskog graditeljstva i umjetnosti pronađeni na kopnenom dijelu Hrvatskog primorja i zapadne Like.

Dijelovi tzv. »senjske ploče« potpuno su identični dekorativno i paleografski čuvenoj Baščanskoj ploči iz Jurandvora na otoku Krku.

Sl. 92. — Slika uskočkog vojvode prema V. M. Coronelliju 1688.

Sl. 93. — Glavna ulica Potok, tržnica i palača Poseđarić, snimak sa zapadne strane oko 1910.

Sl. 94 — Slika uskokinje iz kraja XVIII. st. (B. Hacquet).

Daljnijim pregledom zidova Nehaja otkrilo se čitav niz latinskih i glagoljskih natpisa, te dijelovi gotičke i renesansne umjetnosti koji kao spomenici od reda potječu iz porušenih crkava i samostana što su se nalazili izvan gradskih zidina na prostoru sv. Petra, Abatova i same tvrđave Nehaj.

Prema izgrađenom i usvojenom projektu⁸ trebalo bi tvrđavu Nehaj, taj važan spomenik kulture, u cjelosti obnoviti do sredine 1972. godine vodeći pritom računa da se sadržajima i manjim brojem eksponata prikaže sve ono što je najbitnije i vezano za Nehaj, senjske uskoke i Krajinu poštivajući ambijent unutrašnjeg prostora koji će time doći do punog izražaja. Prema tome Nehaj bi se trebao urediti na slijedeći način.

U podrumskom dijelu tvrđave predviđa se bez narušavanja originalnosti objekta uređenje jednog manjeg skladnog pratećeg ugostiteljskog pogona koji prostorno zauzima cca 80 m² površine s odgovarajućim mobilijarom. U tom će se prostoru posjetioci moći ugodno zabaviti i okrijepiti. Čitav taj ugostiteljski prostor mora zadržati karakter tvrđave čiji je sastavni, ali sporedni dio.

U prizemlju Nehaja namjerava se izvršiti konzervacija temeljnih ostataka zidova i oltara crkve sv. Jurja (?), a iznad postaviti glagoljske spomenike iz Nehaja. Na sjevernoj će strani biti izloženi odljevi i originali uskočkih grbova⁹ te portreta senjskih kapetana¹⁰ koji su postali znameniti i kao hrvatski

Sl. 95. — Slika uskoka iz kraja
XVIII st. (B. Hacquet)

banovi ili zapovjednici Vojne krajine. U ovom će se prostoru izložiti manji broj spomenika koji se nalaze u zidovima Nehaja, a sada propadaju. U tom prostoru može se izložiti original ili kopija uskočke brodice iz XVI stoljeća.

Na prvom katu bit će postavljena izložba o životu i djelu senjskih, novljansko-ledeničkih,¹¹ brinjsko-otočkih¹² i kliških uskoka. Brojnim eksponatima prikazat će se život i djela hrabrih branitelja istočne i zapadne granice hrvat-

⁸ U dogovoru s Regionalnim zavodom za zaštitu spomenika kulture na Rijeci, Jugoslavenskom akademijom znanosti i umjetnosti te Skupštinom općine Senj, a na osnovi zaključaka savjetovanja iz 1964. g., povjerena je izradba kompletne projektne dokumentacije za obnovu Nehaja profesorima Arhitektonskog fakulteta u Zagrebu arh. Jurju Denzleru i arh. Meliti Viličić. Obnova Nehaja izvodi se prema sakupljenim povijesnim izvorima i planovima sačuvanim u arhivima Zagreba, Ljubljane i Beča, te prema sačuvanim detaljima u samoj tvrđavi.

⁹ Grbovi znamenitih uskočkih obitelji: Daničića, Posedarića, Frankopana, Vukasovića, Subranića, Domazetovića, Hreljanovića i drugih koji su sačuvani na njihovim kućama ili nadgrobnim pločama iz crkve sv. Franje.

¹⁰ Na ovom mjestu bit će izloženi portreti slavni senjskih kapetana od kojih su neki postali hrvatski banovi, a drugi zapovjednici Vojne krajine.

¹¹ Novi Vinodol i Ledenice su u vremenu od XV do XVII stoljeća najznačajnije utvrde senjske kapetanije sa sjeverne strane. U tim tvrđavama nalazili su novi dom i sigurnost mnogi pribjegari — uskoci iz Dalmacije i Hercegovine. Ti su uskoci zajedno sa senjskima gotovo čitavo jedno stoljeće stajali i obranili zapadne hrvatske granice od Turaka i Mlečana.

¹² Brinje i Otočac su dvije istočne i najisturenije utvrde senjske kapetanije prema bosanskim Turcima. U tim tvrđavama također su našli utočište mnogi bjezginci iz naših porobljenih krajeva. I oni su zajedno sa senjskim i novljanskim uskokima počinili velika i junačka djela i postojano stajali u obrani svoje domovine.

Sl. 96. — Senjski uskok. Studija za glavni lik u Hrvatskom pantheonu, naslikao K. Kreković.

ske države, kroz razdoblje od punih stotinu godina, koliko je trajala uskočka epopeja.

U drugom katu bit će prikazan osnutak i razvitak senjske primorske kapeitanije i začetka Vojne krajine. Uz prikaz razvitka vatrenog oružja i utvrda na Krajini izvršit će se obnova nehajske baterije od jedanaest teških topova¹³ postavljenih na odgovarajuće lafete i osposobljenih da pucaju u svečanim prilikama grada Senja.

Samo krovište tvrđave, zapravo njezina terasa, služiti će kao vidikovac s kojeg se pruža lijep i nezaboravan pogled na grad Senj i Senjsku Dragu koju nadvisuje Orlovo gnijezdo, zborište prognanih uskoka, pa na Vinodol i kraj pod Učkom, visove sjevernog Velebita te otoke nasuprot kopnu Krk, Cres, Prvić, Grgur i Goli.

Na taj način nakon punih deset godina bit će definitivno uređena tvrđava Nehaj. Time će biti i ispunjene davne želje brojnih posjetilaca Nehaja, poklonika kulture i slavne narodne prošlosti. Time će i senjski Muzej sa svojim suradnicima i podupirateljima obnove Nehaja ispuniti svoju obvezu prema sadašnjosti i dug koji ima prema uskocima i svjetlim stranicama povijesti svoga naroda. Zbog svega toga vrijedilo se uhvatiti u koštac s brojnim poteškoćama koje su nas pratile, na koje ćemo naići, ali i uspješno prebroditi.

II — IZGRADNJA MAUZOLEJA SENJSKIH USKOKA

*Sred grada u kamenu Senju
Na glasu je božji hram;
To crkva je svetoga Franje
I mrtvijen uskoka stan.*

(S. S. Kranjčević: Uskočke elegije,
Sijelo)

Krajem XV i početkom XVI stoljeća, u vrijeme kulminacije turske sile, neprijatelji su u više navrata došli pod zidine Senja i redom palili crkve, samostane i kuće. Da se Turci ili Mlečani ne utvrde u tim ruševinama, odreda su porušene, a materijal upotrijebljen za gradnju Nehaja i popravak bedema i kula. Kao naknadu Franjevcima kapetan Ivan Lenković gradi oko 1558/59. g. usred Senja velebnu i lijepu crkvu sv. Franje sa samostanom.

Crkva sv. Franje bila je nadaleko poznata i znamenita po umjetninama renesanse i baroka, ali još više po brojnim rakama ukopanim u podu u kojima se još dan danas nalaze i počivaju tjelesni ostaci slavni uskokočkih vojvoda, knezova i uskoka te patricija i redovnika samostana sv. Franje. Grobne rake pokrivala su teške kamene ploče u stilu renesanse i baroka umjetnički izrađene s porodičnim grbovima i posvetnim tekstovima.

Sl. 97. — Nadgrobne ploče uskočkog vojvode Vida Čidinovića iz 1659. i senjskog patricija Bassani-Sacchija iz 1552. (iz crkve sv. Franje).

Sl. 98. — Zamišljeni lik Ivana Senjanina, naslikao K. Kreković.

Sve su te ploče oko 1888. g. dignute s poda i ugrađene u zidove svetišta, da se sačuvaju od profanacije i oštećenja grbovi i natpisi na njima.

U vrijeme njemačkog bombardiranja Senja 1943. g. do temelja je srušena crkva sv. Franje,¹⁴ pa tom prilikom dolazi do oštećenja većeg broja nadgrob-
nih ploča. Sve su te ploče sakupljene i prema obećanju Jugoslavenske akade-

¹³ U XVIII i XIX stoljeću senjsku luku branila su od napada neprijateljske mornarice dvije jake obalne utvrde: sv. Marija Art i sv. Ambroz. Ove topovske baterije sa 24 teška topa rasformirane su carskim dekretom 1858. g.

U to vrijeme se proširuje i gradi senjska luka, pa su svi ovi topovi ugrađeni u obalu kao bitve-kolone za vezivanje brodova. Zahvaljujući toj okolnosti sačuvana nam je čitava stara senjska artiljerija koja danas predstavlja pravi kuriozum i atrakciju na Jadranu.

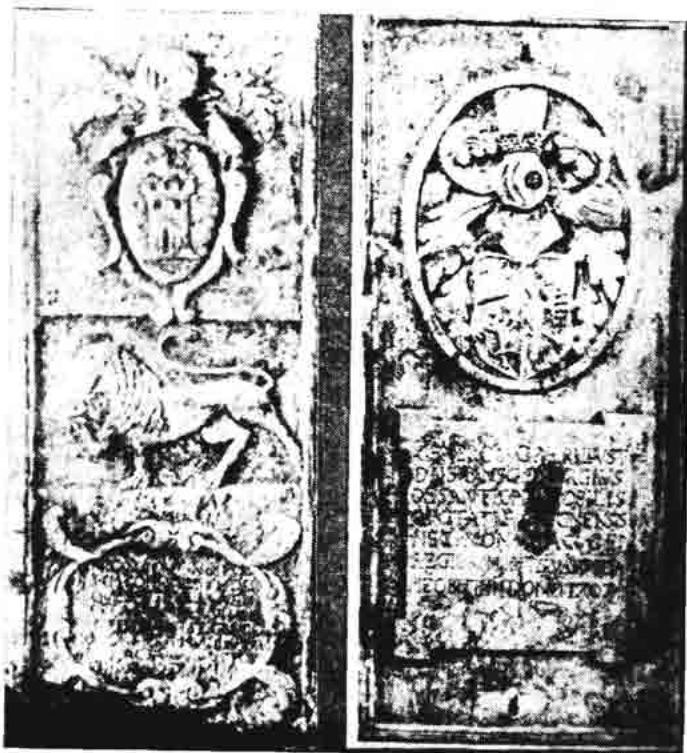
¹⁴ U Senju su partizanske jedinice XIII Primorsko-goranske divizije 14. IX 1943. g. nakon četve-rodnevne opsade i borbe prisilile na kapitulaciju elitnu talijansku diviziju »Murgie«.

Na otocima, Podgorju i Senju našla se velika količina ratne opreme i drugih stvari koje su preko Senja prebacivane u pozadinu šume Like i Gorskog kotara. U to vrijeme Senj je bio slobodna partizanska luka i važno komunikacijsko središte preko kojega su uspostavljene kopnene i pomorske veze između Primorja i unutrašnjosti. Najvjerojatnije da je zbog tih razloga njemačka komanda donesla odluku i u dva navrata 7. i 8. X 1943. g. bombardirala Senj. Za kratko vrijeme grad Senj je pretvoren u ruševine. Tom prilikom do temelja je razorena crkva sv. Franje. Ostao je pošteđen, ali razdrman u temelju, stari toranj koji i danas osamljeno stoji i strpljivo čeka svoju obnovu u sklopu jedinstvenog uskočkog mauzoleja.

Komisija grada Senja procijenila je poslije rata sve učinjene štete nastale od 1943—1945. g. i konstatala da je grad Senj i bliža okolica oko 70 % oštećena i do temelja porušena. Prema tome postotku grad Senj uvrstio se među najjače razorene i spaljene gradove Hrvatske.

Sl. 99. — Nadgrobne ploče uskoka Mateja Blažiolica (1564) i Mateja Gojčica (1555) iz crkve sv. Franje.

Sl. 100. — Nadgrobne ploče uskoku Antona Stipšića (1607) i Jurja Desantića (1707), plemića i vojvode senjskog, iz crkve sv. Franje.

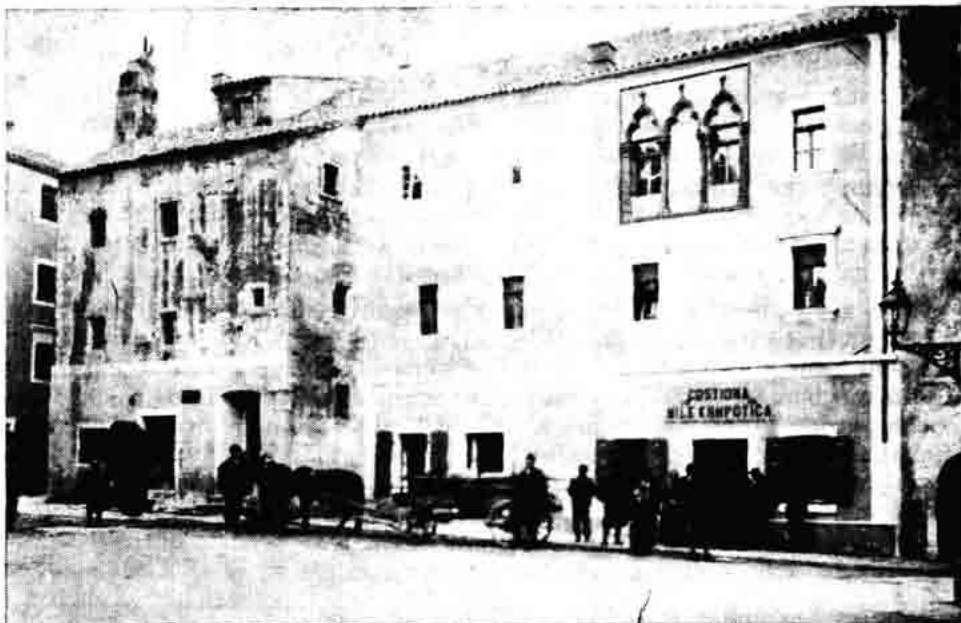
Sl. 101. — Stari osebujni senjski trg tzv. Siroka kuntrada oko 1935.

mije znanosti i umjetnosti u Zagrebu¹⁵ moći će se restaurirati i vratiti na prvotno mjesto. Ističemo da je prilikom raščišćavanja ruševina većina kamena tesanca od fasadnih ploha crkve razgrabljena, dok su ploče i preostali spomenici privremeno pohranjeni u dvorištu župnog ureda.

Sada se navršava 28 godina od bombardiranja Senja, a da ovaj sakralni i memorijalni prostor i mjesto od pokoja više stotina senjskih uskoka nije zaštićen od profanacije i uređen kao spomenik kulture. Eto, na tom nedefiniranom prostoru dolje pod zemljom leže mrtvi uskoci, jedan pored drugoga, još uvijek na okupu kao za života. Taj svijet koji je odavno nestao sa svjetske pozornice, malo sijelo velikana, dočarava pjesnik Kranjčević, kad kao mladić nad njima kleči i u mislima pjeva:

*»Tu dolje, pod pločama teškim,
Kroz stoljeća snivaju svi,
A bura nad krovom im pjeva:
O mletačkoj galiji,
O zmaju i Markovu lavu
O šajci ko galebu« ...*

Pokojni dr Ivan Ribar i dr Vuk Krajač formirali su u svoje doba Inicijativni odbor za izgradnju Mauzoleja uskoka. U taj su odbor ušle ugledne ličnosti iz SR Hrvatske, dr Ivan Ribar je postao predsjednik, a dr Vuk Krajač tajnik odbora. Međutim smrt ovih vrijednih inicijatora prekinula je nastojanje da se izgradi dostojan spomenik uskocima. Pred nekoliko godina Gradski muzej u Senju ponovo pokreće akciju u tom smislu. Već sada paralelno s obnovom Nehaja radi se na obnovi akcije spomenutog odbora na republičkom nivou,

Sl. 102. — Stari izgied tzv. Male place u Senju. Lijevo gradska lođža (XIII st.), desno palača Daničić (stanje oko 1920).

izradi projektne dokumentacije i arheološkom izražavanju svih grobnica. Postoje indicije i zapisi da su se u grobnicama crkve sv. Franje uskoci pokapali u svojim bogatim odorama, sa svim ukrasima i oružjem od kojega se i poslije smrti ne rastaju.

Prema skici za Mauzolej koji je izradila arh. Melita Veličić predviđa se u natkrivenim arkadama na mjestu pobočnih lađa izložiti sačuvane fragmente crkvene umjetnosti i obnovljene nadgrobne ploče uskoka i gradskih odličnika: Mateja Tvrdislavića, Vida Cudinovića, Franje Gojčića, Franje Mudrovčića, Vinka Bathalije, Andrije Skradinjanina, Marka Dadibratovića, Jakova Suminića, Jurja Hreljanovića, Grgura Pariževića, Vinka Kararadića, Bassani-Sakcinskih, Jurja Daničića i mnogih drugih uskoka i članova njihovih obitelji, koji su na ovome mjestu pokapani od 1552. do 1759. godine.

Projekt¹⁶ izgradnje Mauzoleja, njegovo umjetničko rješenje i muzejska postava spomenika i dokumenata povjereni su uvaženim arhitektima, umjetnicima, konzervatorima i muzealcima, predstavnicima Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Arhitektonskog fakulteta i Povijesnog muzeja Hrvatske u Zagrebu, Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Rijeci te Gradskog muzeja u Senju.

¹⁵ Prvi dosta dobar opis sv. Franje i uskočkih nadgrobni ploča, još dok su ležale in situ, nalazi se u djelu Mile Magdića »Topografija i poviest grada Senja« (Senj 1877, str. 13–30), zatim opis Ivana Kukuljevića Sakcinskog u djelu »Nadpisi sredovječni i novovjekni u Hrvatskoj i Slavoniji (Zagreb, 1891, str. 235–258), Pavla Tijana »Vodič po Senju« (Zagreb, 1931, str. 34–38) i Đure Sabo u djelu »Senj« (knj. I Zagreb, 1940, str. 42–44).

¹⁶ Arhitektonsko i umjetničko rješenje Uskočkog mauzoleja dosta je složeno, jer projektant mora riješiti nekoliko složenih problema: 1) kako uklopiti novi spomenik sa starim tornjem u srednjovjekovni ambijent Senja, u prostor na kojem se isti treba podignuti, 2) kako riješiti umjetničku stranu Mauzoleja, 3) kako postaviti muzejske eksponate u odnosu na broj i teško stanje u kojem se nalaze sačuvani spomenici.

Prema tome, u prednjem ulaznom dijelu Mauzoleja bit će izloženi dokumenti vezani za povijest memorijalne crkve sv. Franje, pokopanih uskoka kao i drugi predmeti koji će se pronaći u grobovima.

Unutar Mauzoleja u otvorenom prostoru na nekoliko vidnih mjesta postavit će se jedan ili dva figurativna spomenika sa reljefima kao i veća zidna freska, likovni prikaz iz života i djela uskoka.

Sam toranj bivše crkve sv. Franje sanirat će se i uklopiti u kompleks Mauzoleja kao njegov integralni dio. Na tornju se misli urediti stara ura i na prvotno mjesto vratiti stara zvona sv. Franje. Toranj, s kojega se pruža lijepi pogled na grad i okolicu, mogao bi se iskoristiti kao vidikovac.

Za sve pripremne i složene izvedbene radove koji su vezani za obnovu tvrđave Nehaj i izgradnju Mauzoleja uskoka, Gradski muzej u Senju očekuje podršku javnosti, jer znamo da znatna materijalna sredstva u najvećem dijelu nije u mogućnosti da osigura sam grad Senj. Uz redovita sredstva, koja se nadamo primiti u naredne četiri godine od Fonda za unapređivanje kulturnih djelatnosti SRH te Skupštine općine Senj, Senjsko muzejsko društvo i Gradski muzej Senj obraćaju se ovom informacijom čitavoj javnosti za novčanu pomoć i moralnu podršku u započetim akcijama.

Sl. 103. — *Renesansna palača, nekadašnji stan uskočkog kneza i vojvode Martina Posegarskog, južna strana, stanje oko 1930.*

Spomenute akcije, koje imaju republičko značenje, poduzeli smo u uvjerenju da će ih pozdraviti i srdačno poduprijeti svi naši radni ljudi, kulturne i društvene institucije, politički faktori, razna društva i radne organizacije, svatko prema svojim mogućnostima.

Predviđena sredstva za obnovu Nehaja i izgradnju uskočkog Mauzoleja u iznosu od 4 milijuna novih dinara nisu malena, ali smo uvjereni da ih se može sakupiti zajedničkim nastojanjem do kraja 1975. godine, jer ovi spomenici imaju nacionalni značaj.

Obnovu Nehaja i izgradnju uskočkog Mauzoleja Gradski muzej i Senjsko muzejsko društvo započeli su još 1968. godine na inicijativu tisuća domaćih i inozemnih posjetilaca grada Senja, koji su usmeno ili pismeno zahtijevali osnivanje namjenskog Fonda u koji će se ulagati pomoć. Jedino na taj način možemo ispuniti obavezu koju imamo prema tvrđavi Nehaj i Mauzoleju te povijesti i hrabrim uskocima, tim istinskim borcima za slobodu i nezavisnost hrvatskog naroda koji je više stoljeća čamio u turskom ili mletačkom ropstvu ili se nalazio pod hegemonijom Habsburgovaca.

Uvijek poštujući plemenita djela i inicijative javnosti te samo značajnije povijesnih djela i objekata, Skupština općine Senj ovlastila je Gradski muzej i Senjsko društvo da pokreću i da vode akciju prikupljanja sredstava za spomenike koji su od izuzetne nacionalne važnosti i kulturne vrijednosti.

Podržavajući naše inicijative molimo da financijsku pomoć, ovisnu od svojih mogućnosti, doznačite na Senjsko muzejsko društvo, za obnovu tvrđave Nehaj i izgradnju Mauzoleja uskoka u Senju, poštanskom uplatnicom ili virmanom na tekući račun 3384-678-320.

U ime Savjeta muzeja i Upravnog odbora Senjskog muzejskog društva unaprijed vam se zahvaljuje na datoj pomoći i podršci

Direktor
Ante Glavičić, prof.

¹⁷ Danas je iluzorno i financijski nemoguće osigurati velika novčana sredstva koja bi bila potrebna za vjernu rekonstrukciju bivše crkve sv. Franje. Ali usprkos financijskim poteškoćama svi smo danas svjesniji važnosti čitave akcije izgradnje mauzoleja na kompleksu bivše crkve sv. Franje i time odlučniji u provođenju zamisli već prihvaćene koncepcije čija će realizacija ovisiti od prikupljenih sredstava i interesa čitave SR Hrvatske, adekvatno pomoći koja se daje za spomenike kulture u Zagrebu, Služnici, Zadru i drugdje.

Gajetano Bedini, kao predstojnik crkve sv. Franje, dao je 1880. g. s poda crkve sve nadgrobnice ploče i spomenike podignuti i u zidove svetišta redom uzidati. Za vrijeme rušenja crkve uslijed njezina bombardiranja 1943. g. mnoge su ploče i spomenici teško oštećeni. Svi njihovi djelovi su sakupljeni i privremeno pohranjeni u dvorištu senjskog župnog ureda. Prema ranijim fotografijama i zapisima postoji mogućnost da se uz pomoć Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu te oštećene ploče obnove.

Tako obnovljene ploče i drugi spomenici iz crkve izložili bi se u atriju uskočkog mauzoleja.

Sl. 104. — Uskoci prenose robu s osvojene mletačke galiije poslije pomorskog okršaja ispred Senja. Detalji prema grafici G. Kellera 1617.

